

Akademia WSB

Dąbrowa Górnicza, Cieszyn, Olkusz, Żywiec, Kraków

Wydział Nauk Stosowanych

mgr Czesław Konieczny

**Nielegalna imigracja w Polsce w aspekcie zagrożeń
dla bezpieczeństwa wewnętrznego**

**Autoreferat pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem:
dr. hab. Adriana Siadkowskiego prof. AWSB**

Dąbrowa Górnicza 2024

Spis treści

1. Przesłanki wyboru tematu pracy.....	3
2. Cele pracy i hipotezy badawcze.....	5
3. Przebieg badań i struktura pracy.....	7
4. Wyniki badań w kontekście hipotez badawczych.....	10
5. Wnioski z badań.....	12
6. Kierunki dalszych badań.....	15
7. Wartość dodana pracy.....	16
8. Plan pracy.....	18

1. Przesłanki wyboru tematu pracy

Badanie relacji pomiędzy nielegalną imigracją a bezpieczeństwem, w różnych jego wymiarach, jest zadaniem złożonym ze względu na charakter wspomnianych pojęć. Bezpieczeństwo nie jest obiektem rzeczywistym, lecz kategorią wieloznaczną odnoszącą się do indywidualnych odczuć i stanów świadomości jego podmiotu. Ma zatem subiektywny, wieloznaczny i wielopłaszczyznowy charakter. Postrzegane w ujęciu procesowym skupia się na zapewnieniu podmiotowi przetrwania w określonych warunkach zewnętrznych oraz umożliwieniu mu rozwoju. Jednocześnie oznacza konkretny, mierzalny stan procesów bezpieczeństwa, w określonym miejscu i czasie, gwarantujący akceptowalny poziom ryzyk wystąpienia zagrożeń utraty istotnych dla podmiotu bezpieczeństwa wartości¹.

Migracja, będąca jedną z form mobilności człowieka skutkującą zmianą uwarunkowań społecznych, w których on egzystuje², często związana jest z procesem przemieszczania się ludności przez granice państw. Transgraniczny aspekt ruchów migracyjnych łączy się z legalnością pokonywania granic państwowych przez migrantów jak również z legalnością ich pobytu na terenie państw tranzytowych oraz państwa docelowego. W przypadku, gdy przekroczenie granicy odbywa się niezgodnie z przepisami, które regulują ten obszar, bądź też migranci przebywają na terenie państwa goszczącego wbrew tamtejszym przepisom pobytowym mówimy o migracji nielegalnej³. Masowe ruchy imigracyjne często powiązane są z różnego rodzaju działalnością przestępczą stanowiącą z jednej strony zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego wspomnianych państw, z drugiej zaś zagrażającą bezpieczeństwu osobistemu samych imigrantów. W takiej formie imigracja bezpośrednio wpływa na bezpieczeństwo wewnętrzne Polski w różnych jego wymiarach.

Istotnym argumentem przemawiającym za stałą potrzebą badań zjawiska nielegalnej imigracji jest jego zmienność oraz dynamizm mający, w szczególności, silne powiązanie z różnego rodzaju konfliktami o charakterze politycznym bądź militarnym. Ruchy imigracyjne są bezpośrednim następstwem tego typu zdarzeń zaś ich bieżąca analiza, ukierunkowana na wyodrębnienie i opisanie prawidłowości oraz trendów

¹ A. Czupryński, *Istota nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty naukowe SGSP” 2020, nr 73/1, s. 89–92.

² M. Anacka, M. Okólski, *Migracje: pojęcia i metoda*, [w:] 25 wykładów o migracjach, (red.) M. Lesińska, M. Okólski, Warszawa 2018, s. 17.

³ R. Suduł, *Definicje i uwarunkowania nielegalnej imigracji*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL”, Tom VIII–IX, zeszyt 1, (red.) M. Bielecki, T. Guz, Tomaszów Lubelski 2012–2013, s. 374 i nast.

rozwojowych tych zjawisk, pozwala na przygotowanie właściwej reakcji na tworzące się zagrożenia. Mając na względzie zmienność zjawiska nielegalnej imigracji i procesów mu towarzyszących autor dostrzegł lukę badawczą w obszarze aktualnych badań dotyczących trendów rozwojowych wspomnianego zjawiska w Polsce uwzględniających szczególną sytuację na wschodniej granicy zewnętrznej Unii Europejskiej. Motywacją do podjęcia badań naukowych była chęć usystematyzowania wiedzy na temat nielegalnych procesów imigracyjnych oraz ich związku z bezpieczeństwem wewnętrznym. Stąd temat dysertacji: *Nielegalna imigracja w Polsce w aspekcie zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego*. Przy czym pojęciem ruchów imigracyjnych objęto też migracje tranzytowe przez terytorium Polski, dla których celem imigracyjnym są inne państwa Unii Europejskiej.

W obszarze teoretyczno-poznawczym, wysiłek badawczy ukierunkowany został na aspekt zagrożeń związanych z osiągnięciem celu imigracyjnego (nielegalne przekraczanie granic, naruszenia przepisów regulujących zagadnienia pobytowe) oraz zagrożeń przez nielegalną imigrację wspomaganą (przerzut osób przez granicę, handel ludźmi, przemyt, terroryzm). Rozważaniami autor objął też genezę oraz przebieg europejskiego kryzysu migracyjnego nadto uwzględnił kontekst wykorzystywania masowych ruchów imigracyjnych jako instrumentu pozamilitarnego nacisku stosowanego w relacjach pomiędzy państwami je inicjującymi a państwami UE. Działanie to, określane mianem *inżynierii przymusowej migracji* (ang. *coercive engineered migration*), polega na inicjowaniu i utrzymywaniu transgranicznych ruchów ludności ukierunkowanych w taki sposób, by zapewnić państwu je wykorzystującemu różnorakie korzyści, w szczególności o charakterze politycznym, gospodarczym, społecznym czy militarnym⁴. W tym obszarze autor poddał analizie inspirowany przez władze Białorusi przerzut osób przez wschodnie granice zewnętrzne Unii Europejskiej oraz reakcję polskich władz na związane z tym zagrożenia. W szczególności dokonał analizy porównawczej zagrożeń oraz podjętych działań zaradczych na odcinku granicy polsko-białoruskiej, w rejonie przejścia granicznego Kuźnica Białostocka – Bruzgi, przez Polskę oraz na granicy hiszpańsko-marokańskiej w Ceucie przez władze Hiszpanii.

Wykorzystując posiadaną wiedzę i doświadczenie praktyczne, przy zastosowaniu odpowiedniego aparatu metodologicznego, autor podjął próbę

⁴ K.M. Greenhill, *Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion*, "Strategic Insights" 2010, vol. 9 (1), s. 116 i nast.; też, *Migration as a Weapon in Theory and in Practice*, „Military Review” 2016, No. 96, vol 6, s. 24 i nast.

wypełnienia wspomnianej luki badawczej poprzez ustalenie trendów rozwojowych nielegalnej imigracji w Polsce oraz prezentację aktualnych propozycji działań zmierzających do ograniczenia zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego będących jej następstwem. Metoda prognozowania pozwoliła na uporządkowane, celowe przetworzenie informacji o zjawisku nielegalnej imigracji do Polski w przeszłości, z uwzględnieniem warunków i okoliczności jej rozwoju (diagnoza przeszłości), w celu sformułowania racjonalnych, naukowych wniosków dotyczących trendów jego zmian w przyszłości. Autor wykorzystał elementy predykcji ilościowej jak i jakościowej. W szczególności badał wskaźniki mierzalne dotyczące zjawiska nielegalnej imigracji do Polski na tle sytuacji w UE (nielegalne przekroczenia granicy zewnętrznej, informacje dotyczące nielegalnego pobytu, dane dotyczące ochrony międzynarodowej) jak też przestępczości towarzyszącej temu zjawisku. W obszarze predykcji jakościowej autor wykorzystał wizyty studyjne, wywiady z ekspertami oraz studium przypadków. Wyniki badań tym obszarze mogą mieć istotne znaczenie nie tylko dla przewidywania rozwoju zdarzeń, ale również dla oceny oraz podniesienia skuteczności podejmowanych działań zaradczych.

2. Cele pracy i hipotezy badawcze

Główny problem badawczy pracy zawiera się w pytaniu: jak rozwija się zjawisko nielegalnej imigracji w Polsce, w kontekście jego wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne? Celem ogólnym dysertacji, w wymiarze teoretycznym, jest poznanie uwarunkowań rozwoju zjawiska nielegalnej imigracji w Polsce oraz jego wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne. W wymiarze utylitarnym jest nim opracowanie katalogu przedsięwzięć zmierzających do ograniczenia zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego przez nielegalną imigrację generowanych bądź katalizowanych.

Osiągnięcie przywołanego celu możliwe było dzięki analizie badanej problematyki w szczegółowych obszarach dotyczących: genezy oraz przebiegu europejskiego kryzysu migracyjnego w aspekcie jego oddziaływania na sytuację imigracyjną w Polsce, presji migracyjnej na wschodniej granicy zewnętrznej UE, zarządzania procesami migracyjnymi w Polsce z uwzględnieniem kontekstu uregulowań unijnych, trendów rozwojowych zjawisk imigracyjnych, zagrożeń z nimi związanych oraz możliwych działań ukierunkowanych na ich ograniczenie. Na podstawie ogólnego problemu badawczego sformułowano problemy szczegółowe:

1. Jaka jest konstrukcja rozwiązań prawnych umożliwiających przekraczanie granic i legalny pobyt cudzoziemców w Polsce oraz jakie przyjęto rozwiązania instytucjonalne służące zarządzaniu migracją?
2. Jakie zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego generuje oraz jakie katalizuje rozwój nielegalnej imigracji?
3. Jakie są przesłanki zjawiska nielegalnej imigracji do Polski?
4. Jaka jest specyfika, prognozowane trendy i kierunki rozwoju nielegalnej imigracji w Polsce oraz możliwe działania zmierzające do ograniczenia zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego przez nią generowanych bądź katalizowanych?

W pracy przyjęto ogólną hipotezę badawczą oraz rozwijające ją hipotezy cząstkowe.

Hipoteza ogólna:

Nielegalna imigracja w Polsce jest w znacznej mierze zdeterminowana chęcią dotarcia imigrantów do państw Europy Zachodniej i Północnej, generując zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego poprzez przestępczość ukierunkowaną na osiągnięcie celu imigracyjnego oraz przestępczość towarzyszącą w szczególności powiązaną ze zorganizowanym przetrzudem nielegalnych imigrantów przez granice zewnętrzne UE.

Hipotezy cząstkowe:

1. Przyjęte rozwiązania legislacyjne oraz instytucjonalne, prócz wypełnienia zobowiązań międzynarodowych przyjętych przez Polskę, mają na celu kreowanie własnej polityki imigracyjnej.
2. Nielegalna imigracja stanowi nie tylko naruszenie porządku prawnego, ale również stymuluje rozwój specyficznej przestępczości głównie o charakterze transgranicznym.
3. Zjawisko nielegalnej imigracji do Polski jest silnie związane z sytuacją imigracyjną do UE oraz uwarunkowaniami geopolitycznymi za wschodnią granicą Wspólnoty, a Polska, przez nielegalnych imigrantów, jest wykorzystywana jako etap pośredni w ich drodze do państwa docelowego.
4. Działania zmierzające do ograniczenia zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego powinny być powiązane z charakterem nielegalnych

procesów imigracyjnych w Polsce wynikającym z istnienia silnych społeczności imigranckich w państwach Europy Zachodniej i Północnej oraz z sytuacji geopolitycznej w regionach będących źródłem nielegalnej imigracji do UE.

3. Przebieg badań i struktura pracy

Autor dysertacji przeprowadził proces badawczy w trzech etapach. Etap pierwszy składał się z prac prowadzących do zbudowania koncepcji rozprawy doktorskiej. Obejmował w szczególności analizę literaturową prowadzącą do pozyskania niezbędnej wiedzy o stanie badań w obszarze objętym tematem pracy, zidentyfikowanie luki badawczej oraz sformułowanie problemów badawczych, a ponadto głównego celu badawczego, celów szczegółowych oraz wstępnych hipotez. Na etap ten składało się również metodologiczne przygotowanie badań obejmujące dobór metod oraz technik badawczych.

Kolejny etap obejmował badania właściwe poprzedzone przygotowaniem odpowiednich narzędzi badawczych, a szczególności planów wizyt studyjnych i prowadzonych w ich trakcie obserwacji oraz scenariuszy wywiadów jakościowych z ekspertami. W tej części zgromadzono dane statystyczne oraz opracowano narzędzia do ich analizy. W celu zobrazowania presji imigracyjnej na granicach zewnętrznych UE autor wykorzystał dane Agencji Frontex odnoszące się do liczby zdarzeń tam ujawnionych, związanych z usiłowaniem niezgodnego z prawem wjazdu na teren Wspólnoty. Każda wykryta próba nielegalnego przekroczenia granicy wymaga określonych działań ze strony służb dedykowanych do prowadzenia kontroli granicznej. Liczba wykrytych zdarzeń ma zatem kluczowe znaczenie dla oszacowania presji imigracyjnej na granicach zewnętrznych. Badaniami objęto również indywidualne przypadki wykorzystania zagrożeń migracyjnych dla realizacji celów o charakterze geopolitycznym. W tym fragmencie naukowych dociekań przeprowadzono wizyty studyjne, których celem było zgromadzenie materiału badawczego umożliwiającego porównanie rozwiązań w zakresie technicznego oraz organizacyjnego zabezpieczenia różnych odcinków granicy zewnętrznej zagrożonych jej nielegalnym przekraczaniem. Jako cel wizyt studyjnych i prowadzonych tam jawnych obserwacji obrano odcinek granicy polsko-białoruskiej w rejonie przejścia granicznego w Kuźnicy oraz granicę lądową Ceuty, hiszpańskiej enklawy na terenie Maroka. Analizy statystyczne oraz obserwacje

poczynione podczas wizyt studyjnych zostały uzupełnione o materiał badawczy pozyskany podczas wywiadów jakościowych z ekspertami SG.

Autor dokonał wyboru ekspertów ze względu na fakt, iż pełnili oni funkcje kierownicze w SG w okresie zwiększonej presji migracyjnej na polskich granicach. W szczególności dysponowali oni szczególnymi kompetencjami dotyczącymi zarządzania sytuacjami kryzysowymi, z którymi mierzyły się wszystkie służby biorące udział w zabezpieczeniu granicy. W konsekwencji posiadali unikatową wiedzę w zakresie zagadnień badanych przez autora dysertacji. W wywiadach uczestniczyli przedstawiciele kadry kierowniczej oddziałów SG ochraniających wschodnią granicę zewnętrzną oraz południową i zachodnią granicę wewnętrzną Polski.

W etapie końcowym ustalenia i wnioski z badania literatury przedmiotu, wyniki badań właściwych, wnioski ze studium indywidualnych przypadków zostały usystematyzowane i uogólnione, co pozwoliło na realizację głównego celu badawczego dysertacji oraz prezentację wyników badań w postaci rozprawy doktorskiej.

Prowadząc badania nielegalnych procesów imigracyjnych w aspekcie ich wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne, autor skupił się na obiektywnej analizie empirycznych dowodów na istnienie relacji w tym obszarze. Stosując podejście konstruktywistyczne uwzględnił też aspekt społeczny zjawiska oraz rolę dyskursu w postrzeganiu związków między nielegalną imigracją w Polsce a bezpieczeństwem wewnętrznym. Podkreślił znaczenie procesów sekurytyzacji oraz polityzacji zjawiska nielegalnej imigracji do UE i do Polski w szczególności w kontekście wykorzystania inżynierii przymusowej migracji przez Rosję, Białoruś oraz, w pewnych aspektach, przez Maroko i Turcję.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział pierwszy pod tytułem „Założenia badawcze rozprawy” prezentuje cel, zakres oraz problemy badawcze dysertacji. Tutaj zawarto hipotezy badawcze, zaprezentowano metody, techniki oraz narzędzia badawcze wykorzystywane w toku prowadzonych badań. Omówiono też organizację badań oraz ograniczenia badawcze i trudności poznawcze wynikające ze specyfiki analizowanych problemów. Ze względu na stosowane przez instytucje Unii Europejskiej i organa krajowe zasady publikacji danych statystycznych oraz uwzględniając wyjątkowe uwarunkowania ruchów imigracyjnych w Polsce, związane z aktywnością Białorusi i sytuacją na szlakach migracyjnych wiodących z południa Europy, szczegółowymi badaniami objęto okres lat 2021–2023. Przy czym, badając trendy rozwojowe zjawiska odnoszono się również do przebiegu europejskiego kryzysu migracyjnego.

Jednocześnie, koniec 2023 r. przyjęto jako cezurę czasową analiz proponowanych zmian w polityce migracyjnej i azylowej Unii Europejskiej.

Rozdział drugi, zatytułowany „Migracje na gruncie teorii bezpieczeństwa”, zawiera prezentację aparatu pojęciowego stanowiącego podstawę teoretyczną prowadzonych badań. W szczególności zamieszczono tu definicje bezpieczeństwa i migracji zbudowane na gruncie różnych podejść badawczych oraz teoretyczną typologię tych pojęć uwzględniającą wybrane kryteria. Autor dokonał nadto szczegółowej analizy przypadków wykorzystania masowych ruchów migracyjnych jako pozamilitarnej siły nacisku stosowanej przez państwa w celu osiągnięcia zaplanowanych korzyści o charakterze politycznym, gospodarczym, społecznym oraz militarnym. Tego typu działania stanowią bezpośredni przykład relacji pomiędzy zjawiskiem nielegalnej migracji a bezpieczeństwem państw nim dotkniętych.

Rozdział trzeci: „Przekraczanie granic oraz legalizacja pobytu w Polsce”, to obszerna, całościowa prezentacja norm prawnych, na poziomie krajowym i wspólnotowym, dotyczących przekraczania granic strefy Schengen oraz legalizacji pobytu w Polsce z uwzględnieniem form ochrony międzynarodowej. Przedstawiono tu również instytucjonalne zasady zarządzania procesami migracyjnymi, ze szczególnym uwzględnieniem roli służb odpowiedzialnych w tym zakresie.

Rozdział czwarty, noszący tytuł: „Nielegalna imigracja a zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego”, traktuje o nielegalnych procesach imigracyjnych w kontekście ich oddziaływania na bezpieczeństwo wewnętrzne. W szczególności przedstawiono w nim aspekty prawne obejmujące problematykę przekraczania granic, jak też szeroki zakres zagadnień związanych z legalnością pobytu imigrantów. Wskazaną tematykę poddano analizie w odniesieniu do wspólnotowego oraz polskiego stanu prawnego. Ponadto zaprezentowano zagrożenia towarzyszące nielegalnej migracji obejmujące zorganizowany przerzut osób, handel ludźmi, przemyt towarów oraz terroryzm.

W rozdziale piątym, o tytule: „Przesłanki nielegalnej imigracji do Polski” ujęto całościową analizę źródeł oraz przebiegu europejskiego kryzysu migracyjnego wraz z prezentacją głównych szlaków migracyjnych wiodących do państw starego kontynentu. Rozważania tu zawarte zostały ukierunkowane na wskazanie powiązań pomiędzy szeroko rozumianą sytuacją migracyjną w państwach Unii Europejskiej a zjawiskiem nielegalnej imigracji do Polski, co jest konsekwencją koncepcji wspólnego obszaru bez granic wewnętrznych oraz współodpowiedzialności państw Unii Europejskiej za politykę migracyjną. Przekroczenie granic zewnętrznych

wspomnianego obszaru pozwala na swobodne przemieszczanie się w jego obrębie. Zatem poznanie przesłanek nielegalnej imigracji do Polski oraz, mającej znaczący wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne, nielegalnej migracji tranzytowej przez terytorium Polski wymaga uwzględnienia przyczyn kryzysu imigracyjnego w Europie jak też przebiegu i charakterystyki głównych kierunków (szlaków), którymi odbywają się ruchy migracyjne.

Rozdział szósty: „Trendy, kierunki rozwoju nielegalnej imigracji w Polsce oraz sposoby ograniczenia zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego z nią związanych” zawiera prezentację wyników szczegółowych badań przeprowadzonych przez autora dysertacji. Obejmują one charakterystykę rozwoju jak też zmienności zjawiska nielegalnej imigracji w Polsce opracowaną na podstawie danych statystycznych i analizy wywiadów jakościowych z ekspertami reprezentującymi kadre kierowniczą Straży Granicznej oraz porównanie metod ochrony zagrożonych odcinków granicy zewnętrznej przeprowadzone w oparciu o materiały badawcze zgromadzone podczas wizyt studyjnych autora na granicy polsko-białoruskiej w Kuźnicy Białostockiej i w hiszpańsko-marokańskiej w Ceucie. Ponadto fragment ten zawiera prezentację działań zaradczych stanowiących reakcję na zagrożenia migracyjne na poziomie krajowym jak też na poziomie Unii Europejskiej. Rozważania w tym zakresie odnoszą się do stanu na koniec 2023 r.

4. Wyniki badań w kontekście hipotez badawczych

Przeprowadzone badania pozwoliły na potwierdzenie hipotezy ogólnej dysertacji wskazującej, iż nielegalna imigracja w Polsce jest w dużej mierze zdeterminowana chęcią dotarcia przez imigrantów do państw Europy Zachodniej i Północnej, zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego stanowi przestępczość, generowana przez to zjawisko, ukierunkowana na osiągnięcie celu imigracyjnego oraz przestępczość mu towarzysząca w szczególności powiązana ze zorganizowanym przetrzucem nielegalnych imigrantów przez wschodnie granice zewnętrzne UE. Uzasadnienie hipotezy zostało przeprowadzone poprzez uwierzytelnienie hipotez cząstkowych w oparciu o badania masowych ruchów imigracyjnych w relacji do bezpieczeństwa wewnętrznego.

Dokonana przez autora analiza rozwiązań legislacyjnych oraz instytucjonalnych funkcjonujących w Polsce, w obszarze zarządzania imigracją, **uzasadnia pierwszą z hipotez cząstkowych dysertacji**. Prowadzi do konkluzji, iż prócz wypełnienia

zobowiązań wspólnotowych rozwiązania te są konsekwencją własnej polityki migracyjnej państwa. W szczególności uwzględniają położenie Polski na trasie przebiegu europejskich szlaków migracyjnych prowadzących ze wschodu oraz południa Europy do państw na zachodzie i północy kontynentu. Posiadanie przez Polskę służby dedykowanej do rozpoznawania i zwalczania zagrożeń imigracyjnych, jak też legislacyjne zapewnienie możliwości jej wsparcia przez jednostki Sił Zbrojnych w sytuacjach nadzwyczajnych, ma kluczowe znaczenie w obliczu kryzysu na wschodniej granicy zewnętrznej UE. Również zaprezentowane w dysertacji działania zaradcze podjęte przez Polskę, w odpowiedzi na instrumentalne wykorzystanie migracji przez Białoruś oraz wzrost aktywności bałkańskiego szlaku imigracyjnego, prowadzone równoległe do przedsięwzięć podejmowanych na poziomie UE, stanowią **potwierdzenie pierwszej, a nadto czwartej częściowej hipotezy badawczej** dysertacji. Potwierdzenie przywołanych hipotez wynika też z analizy wywiadów jakościowych z ekspertami Straży Granicznej. Przyjęte w sytuacji kryzysowej rozwiązania legislacyjne, organizacyjne, infrastrukturalne oraz aktywność polityczna na arenie międzynarodowej są elementem kreowania własnej polityki imigracyjnej będącej reakcją na sytuację geopolityczną w regionach stanowiących źródło nielegalnej imigracji do UE.

Wnioski płynące z opracowania wywiadów z ekspertami Straży Granicznej oraz z analizy różnych form nielegalnych ruchów imigracyjnych, a także przestępczości im towarzyszącej pozwalają na **pozytywną weryfikację drugiej hipotezy częściowej** stanowiącej, iż nielegalna imigracja narusza porządek prawny na poziomie regulacji wspólnotowych jak i krajowych, a ponadto wpływa na rozwój specyficznej przestępczości transgranicznej. Oba te obszary oddziaływania nielegalnych procesów imigracyjnych stanowią zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego. Wykazano, iż nielegalna imigracja wiąże się z łamaniem przepisów dotyczących przekraczania granic oraz naruszaniem prawa pobytowego. Specyficzny rodzaj zagrożenia stanowi nadużywanie form ochrony międzynarodowej. Nadto zorganizowana przestępczość transgraniczna, w swych wielu formach, ma powiązania z procesami migracyjnymi. Działania siatek przestępczych obejmujące przerzut osób, handel ludźmi oraz przemyt różnego rodzaju towarów prowadzone są europejskimi szlakami imigracyjnymi. Masowa imigracja jest również wykorzystywana przez organizacje terrorystyczne jako forma kamuflażu ułatwiająca przedostawanie się ekstremistów do państw UE. Prawdopodobny jest zatem wzrost zagrożenia aktami terroru w państwach UE, w tym

na terenie Polski, przez którą przebiegają aktywne szlaki migracyjne prowadzące ze wschodu oraz południa Europy. W szczególności możliwe jest przemieszczanie się na teren państw Europy bojowników Hamasu oraz ich sympatyków po opuszczeniu przez nich Strefy Gazy. Również działania wojenne na Ukrainie oraz hybrydowy charakter aktywności Rosji i Białorusi powodują realny wzrost zagrożenia terrorystycznego w państwach wschodniej flanki UE.

Wykonane w toku badań analizy danych statystycznych Straży Granicznej stanowią **pozytywną weryfikację trzeciej hipotezy cząstkowej** mówiącej o tranzytowym charakterze znacznej części nielegalnych ruchów imigracyjnych identyfikowanych na terytorium Polski, jak też ich powiązaniu z sytuacją imigracyjną do UE oraz uwarunkowaniami geopolitycznymi za wschodnią granicą Wspólnoty. W latach 2015–2020 procesy te dotyczyły zwykle obywateli państw trzecich graniczących z Polską. Nowa sytuacja geopolityczna wywołana działaniami Białorusi instrumentalnie wykorzystującej presję migracyjną do wywierania nacisku na państwa UE oraz agresja Rosji na Ukrainę spowodowały pojawienie się, na szlaku granic wschodnich, znacznych grup nielegalnych imigrantów z Iraku, Afganistanu, Syrii oraz innych państw korzystających dotychczas z przepraw wiodących do Europy głównie przez Morze Śródziemne. Ponadto w 2023 r. odnotowano silne ruchy migracyjne, o charakterze tranzytowym, z południa Europy przez terytorium Słowacji do Polski i dalej do Republiki Federalnej Niemiec. **Potwierdzenie trzeciej hipotezy cząstkowej** wynika ponadto z analiz wywiadów jakościowych z ekspertami Straży Granicznej. W swych wypowiedziach akcentują oni tranzytową specyfikę ruchów migracyjnych w Polsce i ich korelacje z bieżącą sytuacją migracyjną w państwach UE oraz za wschodnią granicą zewnętrzną UE. Opinie te dotyczą zwłaszcza migrantów docierających do Polski z terytorium Białorusi oraz różnymi odnogami szlaku bałkańskiego.

5. Wnioski z badań

Przeprowadzone przez autora dysertacji badania naukowe prowadzą do następujących konstatacji odnoszących się do rozwoju zjawiska nielegalnej imigracji w Polsce:

1. Sytuacja geopolityczna w państwach będących źródłem masowych ruchów migracyjnych ulega ciągłym zmianom generując nowe wyzwania dla państw UE w obszarze zarządzania przepływami migracyjnymi.
2. Złożony problem stanowi instrumentalne wykorzystywanie migracji w celu wywierania politycznego nacisku na państwa Wspólnoty przez Rosję oraz pozostającą pod jej wpływem Białoruś. Od 2021 r. utrzymuje się silna, inspirowana przez Białoruś, presja migracyjna na granicach tego państwa z Polską, Litwą oraz Łotwą, zaś jesienią 2023 r. doszło do zaostrzenia sytuacji na odcinku granicy fińsko-rosyjskiej. Działania Rosji i Białorusi wykorzystują niedoskonałość wspólnotowych procedur w obszarze zarządzania procesami migracyjnymi.
3. Poprzez wschodnie granice zewnętrzne UE, a w szczególności granicę Polski z Ukrainą przemieszczają się osoby uciekające przed skutkami agresji Rosji na Ukrainę. Przebieg, rozwój oraz intensywność tego konfliktu będą miały ogromny wpływ na sytuację migracyjną w Polsce.
4. Czynnikiem, który w najbliższej perspektywie wpłynie znacząco na wielkość presji migracyjnej do państw UE jest trwający od dnia 7 października 2023 r. zbrojny konflikt w Strefie Gazy. Toczące się, na niewielkiej przestrzeni, intensywnie walki zbrojne pomiędzy bojownikami Hamasu a wojskami Izraela stanowią ekstremalne zagrożenie dla przebywającej tam ludności cywilnej. Podobnie jak miało to miejsce w przypadku wojny w Syrii, uciekinierzy z rejonów objętych działaniami wojennymi będą starali się docierać do państw UE przemieszczając się szlakami migracyjnymi prowadzącymi głównie przez wschodnią oraz środkową część Morza Śródziemnego. Po dotarciu na terytorium UE część migrantów przemieszczać się będzie szlakiem bałkańskim, również przez terytorium Polski, do państw Europy Zachodniej i Północnej.

Wyniki badań wskazują na wysokie prawdopodobieństwo dalszego rozwoju zjawiska nielegalnej imigracji do państw UE. W sytuacji rosnącej presji imigracyjnej do państw UE szczególnym wyzwaniem w zakresie regulacji tego procesu jest przewlekłość procedur azylowych wynikająca, między innymi, z możliwości wielokrotnego ich uruchamiania przez te same osoby w różnych państwach wspólnoty oraz, utrzymująca się od 2019 r., bardzo niska skuteczność procedur powrotowych. Zagrożenia stąd wynikające koncentrować się będą wokół nadużywania wspomnianych

procedur w celu legalizacji pobytu migrantów na terenie Polski, a co za tym idzie uzyskiwania możliwości dalszego przemieszczania się do państw docelowych. Charakterystycznym rodzajem przestępczości związanym z tym procederem są różnego rodzaju przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów. Prognozowany rozwój sytuacji migracyjnej w Polsce wskazuje nadto na konieczność aktywnej ochrony południowego odcinka granicy wewnętrznej.

Badanie ukierunkowane na analizę reakcji Polski na aktualne zagrożenia migracyjne pozwoliły na następujące wnioski:

1. Umocnienia utrudniające siłowe przekroczenie granicy w przejściu granicznym Kuźnica Białostocka – Bruzgi mają charakter prowizoryczny, co umożliwi szybkie przywrócenie odprawy granicznej w przypadku normalizacji sytuacji na granicy polsko-białoruskiej. Konstrukcja wymaga zaangażowania znacznych sił i środków o charakterze policyjnym.
2. Zapora na granicy polsko-białoruskiej została zbudowana w sposób planowy i spełnia określone wymogi konstrukcyjne. Ze względu na swe parametry (wysokość, trwałość) oraz dodatkowe wyposażenie stanowi ważny element zabezpieczenia granicy przed jej nielegalnym przekraczaniem. Szczególne znaczenie dla skuteczności zapory ma system ochrony perymetrycznej, którego główną zaletą jest wydłużenie czasu na reakcję służb granicznych w przypadku prób jej forsowania. Ważnym aspektem jest też ograniczenie bezpośredniego kontaktu funkcjonariuszy ochraniających granicę z grupami osób usiłujących dokonać jej siłowego przekroczenia. W tym kontekście fizyczna bariera, wzbogacona o urządzenia elektroniczne, zabezpiecza przed eskalacją napięcia w miejscach bezpośredniej konfrontacji pomiędzy służbami policyjnymi a grupami osób usiłujących nielegalnie przekroczyć granicę.
3. Rozwiązania organizacyjne w zakresie wsparcia placówek SG pełniących służbę w rejonach objętych kryzysem granicznym mają charakter doraźny. Ich wzmocnienie kadrowe odbywa się na zasadzie oddelegowania. Ochronę granicy, kontrolę ruchu granicznego oraz patrolowanie dróg dojazdowych do linii granicy wspierają siły Policji oraz Wojska Polskiego. Uwzględniając czas trwania kryzysu na granicy z Białorusią oraz wysokie prawdopodobieństwo dalszego, instrumentalnego wykorzystywania migracji przez to państwo zasadnym jest dokonanie zmian organizacyjnych w SG, tak by reakcja na presję migracyjną w tym

rejonie nie miała charakteru działania kryzysowego. Zmian strukturalnych w tej formacji wymagają też uregulowania zawarte w zapisach *paktu migracyjnego* związane z dodatkowymi zadaniami prowadzonym w bezpośrednim sąsiedztwie linii granicy (kontrola przesiewowa, graniczna procedura azyłowa, graniczna procedura powrotowa).

4. Fizyczne, techniczne oraz organizacyjne zabezpieczenie granicy polsko-białoruskiej poparte rozwiązaniami o charakterze legislacyjnym stanowi przykład reakcji na zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego wynikające z postawy państwa sąsiedniego, które instrumentalnie wykorzystuje zjawisko nielegalnej migracji.
5. Indywidualną reakcją Polski na wzrost zagrożenia migracyjnego na szlaku bałkańskim, stanowiącą element kreowania własnej polityki migracyjnej, było przywrócenie kontroli granicznej na odcinku granicy wewnętrznej ze Słowacją.

6. Kierunki dalszych badań

Przykłady wykorzystania presji imigracyjnej do realizacji długofalowych, politycznych zamierzeń wskazują na istotną wagę tego zjawiska dla bezpieczeństwa wewnętrznego dotkniętych kryzysem imigracyjnym obszarów. Umiejętne sterowanie zagrożeniem pozwala uczestnikom relacji międzynarodowych na osiągnięcie założonych celów, w szczególności daje możliwość oddziaływania na sferę gospodarczą, socjalną czy zdrowotną w objętych tą formą nacisku państwach bądź grupach państw, co jest naturalną konsekwencją konieczności prowadzenia i finansowania przez nie przedsięwzięć nakierowanych na łagodzenie skutków kryzysu imigracyjnego. W kontekście osiągnięcia przyszłościowych, strategicznych celów nie bez znaczenia jest też możliwość kształtowania opinii publicznej ukierunkowanego na jej polaryzację i otwieranie kolejnych spornych obszarów.

Powyższe stanowi istotny powód, dla którego badanie zależności pomiędzy nielegalnymi procesami imigracyjnymi a bezpieczeństwem wewnętrznym jest stałym wyzwaniem. Kierunki dalszych badań winne uwzględniać aktualną sytuację w państwach będących źródłem masowych ruchów migracyjnych oraz aktywność uczestników relacji międzynarodowych wykorzystujących zjawisko masowych ruchów imigracyjnych jako narzędzie nacisku. Istotnym kierunkiem badań jawić się może analiza skuteczności przyjmowanych przez państwa UE rozwiązań w zakresie

zarządzania migracją na poziomie wspólnotowym, a w szczególności ocena praktyki stosowania zapisów *paktu migracyjnego*, jak też indywidualnie przez państwa członkowskie (stosowanie rozwiązań infrastrukturalnych w obszarze ochrony granic zewnętrznych, kontrole graniczne na granicach wewnętrznych, stosowanie procedur readmisyjnych) oraz badanie ich wpływu na sytuację imigracyjną w Polsce i stan bezpieczeństwa wewnętrznego.

7. Wartość dodana pracy

Realizując cel ogólny dysertacji, którym, w ujęciu teoretycznym, było poznanie uwarunkowań rozwoju zjawiska nielegalnej imigracji w Polsce oraz jego wpływu na bezpieczeństwo wewnętrzne autor dokonał analizy badanego zjawiska w kilku szczegółowych zakresach. Jako punkt wyjścia naukowych dociekań przyjął potrzebę wskazania relacji pomiędzy masowymi, nielegalnymi ruchami migracyjnymi a bezpieczeństwem wewnętrznym odnoszonym do bezpieczeństwa organów państwa oraz bezpieczeństwa osobistego obywateli w wymiarze instytucjonalnym, normatywnym oraz funkcjonalnym. W szczególności skupił się na obiektywnej analizie dowodów na istnienie powiązań pomiędzy tymi pojęciami, stosując metody badawcze o charakterze ilościowym oraz jakościowym. Badania ukierunkowane zostały na obszary tematyczne odnoszące się do sformułowanych w rozdziale pierwszym dysertacji problemów szczegółowych i objęły:

- konstrukcję rozwiązań prawnych umożliwiających przekraczanie granic i legalny pobyt cudzoziemców w Polsce;
- rozwiązania instytucjonalne służące zarządzaniu imigracją;
- zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego generowane oraz wspomagane przez rozwój nielegalnej imigracji;
- przesłanki zjawiska nielegalnej imigracji do Polski obejmujące genezę i przebieg kryzysu migracyjnego w Europie oraz instrumentalne wykorzystywanie zjawiska migracji przez Białoruś;
- wielowymiarową reakcję Polski na aktualne zagrożenia migracyjne (wzmocnienie ochrony odcinka granicy z Białorusią, przywrócenie kontroli granicznej na odcinku granicy wewnętrznej ze Słowacją).

Szczególną uwagę, w prowadzonych badaniach, autor zwrócił na źródła, przebieg i konsekwencje sytuacji kryzysowej na wschodnich granicach zewnętrznych UE. Dokonując analizy oddziaływania masowych, nielegalnych ruchów migracyjnych na bezpieczeństwo wewnętrzne Polski, uwzględnił aspekt społeczny tej relacji oraz rolę dyskursu w jej postrzeganiu. Rosja i pozostająca pod jej wpływem Białoruś, w opinii autora dysertacji, nadal będą stosowały *inżynierię przymusowej migracji* do wywierania wpływu na państwa UE. Kryzys migracyjny rezonuje w państwach nim objętych, zaostrza się dyskurs polityczny, co pozwala na instrumentalne wykorzystywanie problematyki nielegalnej imigracji w relacjach międzynarodowych.

Cel użyteczny pracy został osiągnięty poprzez wskazanie możliwych działań zmierzających do ograniczenia zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego wywołanych przez nielegalne ruchy migracyjne oraz przez nie wspomaganych. Przedsięwzięcia te uwzględniają trendy rozwojowe zjawiska nielegalnej migracji w Polsce na tle sytuacji migracyjnej w UE oraz odnoszą się do możliwych aktywności ukierunkowanych na ograniczenie wpływu badanego zjawiska na bezpieczeństwo wewnętrzne. Propozycje obejmują działania realizowane na poziomie Polski oraz całej UE, co wynika ze wspólnotowych zasad zarządzania granicami zewnętrznymi oraz problematyką migracji i azylu. Mają charakter legislacyjny, organizacyjny oraz infrastrukturalny. Rekomendacje zostały opracowane na podstawie badania danych statystycznych, analizy wywiadów jakościowych z ekspertami, w oparciu o prowadzone przez autora obserwacje miejsc szczególnie zagrożonych próbami nielegalnego przekraczania granic zewnętrznych oraz w wyniku przeglądu projektowanych przepisów wspólnotowych w ramach *nowego paktu o migracji i azylu* mających na celu zarządzanie problematyką imigracji do UE poprzez:

- gromadzenie bardziej dokładnych i kompletnych danych (także danych biometrycznych) dotyczących różnych kategorii migrantów;
- uproszczenie i przyśpieszenie europejskiej procedury azylowej, (wprowadzenie obowiązkowej procedury granicznej);
- poprawę skuteczności procedur powrotowych (powrotowa procedura graniczna, skrócenie czasu trwania czynności weryfikacyjnych);
- wprowadzenie procedur uproszczonych wobec szczególnych kategorii nielegalnych imigrantów;

- wprowadzenie szczególnych rozwiązań w sytuacjach kryzysowych, również w przypadku instrumentalnego wykorzystania presji migracyjnej do wywierania wpływu na państwa UE;
- ustanowienie zasady *obowiązkowej solidarności* w obszarze zarządzania migracją.

Praca stanowić może punkt wyjścia do dalszych szczegółowych badań zasygnalizowanych w pkt. 6 niniejszego referatu.

8. Plan pracy

Wstęp

1. Założenia badawcze rozprawy

- 1.1. Cel, zakres i problemy badawcze pracy
- 1.2. Hipotezy badawcze rozprawy
- 1.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze
- 1.4. Organizacja badań

2. Migracje na gruncie teorii bezpieczeństwa

- 2.1. Pojęcie bezpieczeństwa wewnętrznego
- 2.2. Migracje i ich przyczyny w aspekcie bezpieczeństwa
- 2.3. Uwarunkowania geopolityczne procesów migracyjnych – studium przypadków

3. Przekraczanie granic oraz legalizacja pobytu w Polsce

- 3.1. Uregulowania dotyczące przekraczania granic strefy Schengen
- 3.2. Legalizacja pobytu w świetle przepisów Ustawy o cudzoziemcach
- 3.3. Formy ochrony międzynarodowej
- 3.4. Instytucjonalne formy zarządzania procesami imigracyjnymi

4. Nielegalna imigracja a zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego

- 4.1. Nielegalne procesy imigracyjne jako naruszenie porządku prawnego
 - 4.1.1. Przekraczanie granic wbrew przepisom
 - 4.1.2. Niezgodne z prawem wykorzystanie przesłanek do legalizacji pobytu
 - 4.1.3. Nadużywanie form ochrony międzynarodowej
- 4.2. Zagrożenia towarzyszące nielegalnej imigracji
 - 4.2.1. Zorganizowany przerzut osób

- 4.2.2. Handel ludźmi
- 4.2.3. Przemysł towarów
- 4.2.4. Terroryzm

5. Przesłanki nielegalnej imigracji do Polski

- 5.1. Źródła europejskiego kryzysu migracyjnego
- 5.2. Europejskie szlaki migracyjne

6. Trendy, kierunki rozwoju nielegalnej imigracji w Polsce oraz sposoby ograniczania zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego z nią związanych

- 6.1. Analiza zmienności zjawiska nielegalnej imigracji
- 6.2. Metody ochrony zagrożonych odcinków granicy – wnioski z wizyt studyjnych
 - 6.2.1. Zabezpieczenie odcinka granicy w rejonie przejścia granicznego Kuźnica Białostocka – Bruzgi
 - 6.2.2. Ochrona granicy wokół Ceuty
 - 6.2.3. Porównanie zastosowanych rozwiązań
- 6.3. Analiza wywiadów jakościowych z ekspertami
- 6.4. Prognozowane zagrożenia imigracyjne oraz propozycja działań zaradczych

Podsumowanie

Załączniki

Wykaz skrótów

Bibliografia

Wykaz tabel i rysunków

Wykaz wykresów

Wykaz fotografii

Streszczenie w języku polskim

Summary in english